

przystępnym, potoczystym stylem, dalekim od sztywnego języka naukowego, co może być postrzegane przez osoby zainteresowane literaturą rosyjską i nie zajmujące się nią profesjonalnie jako dodatkowa zaleta omawianej pracy.

Monika Sidor
Katedra Literatury Rosyjskiej KUL

Иоанна М я н о в с к а, *Дина Рубина вчера и сегодня*, Торунь: Wydawnictwo Adam Marszałek 2003, ss. 296.

W 2003 roku ukazała się książka Joanny Mianowskiej *Dina Rubina wczoraj i dziś* (*Дина Рубина вчера и сегодня*). Mianowska, badaczka literatury emigracyjnej, odkrywa nieznaną sylwetki pisarzy pierwszej i trzeciej fali emigracji rosyjskiej, do których za Wadimem Sidurem (*Świat Wadima Sidura*) i Aleksandrem Minczinem (*Nieznane strony literatury trzeciej fali emigracji. Aleksander Minczin: proza życia*), dołączyła postać Diny Rubiny. „Rusycystyka i rosjoznawstwo zostały wzbogacone o nową, wartościową pozycję, do obiegu naukowego wprowadzona zostaje pisarka licząca się w dzisiejszym życiu kulturalnym Rosji (a także Izraela), której utwory dostrzegane są przez krytykę i przez badaczy także”, twierdzi Lucjan Suchanek.

Do roku 1991 (data rozpadu ZSRR), uznawanego za koniec trzeciej fali emigracji rosyjskiej, opuściła Rosję utalentowana grupa pisarzy rosyjskich, twórców literatury nazwanej przez A. Drawicza „fenomenem stulecia”. Według badaczy rosyjskich trzecia fala emigracji rosyjskiej, mimo iż nie kontynuowała tematów i problemów pierwszej fali, była wyjątkowym, specyficznym i niepowtarzalnym okresem w historii literatury rosyjskiej. Na pewno wielu znawcom – i nie tylko – literatury rosyjskiej, pisze Mianowska, nieobce są nazwiska niektórych pisarzy – emigrantów trzeciej fali emigracji, takich jak: A. Sołżenicyn, W. Wojnowicz, E. Limonow, A. Terc itd.. Jednak w wielu pracach poświęconych trzeciej fali emigracji rosyjskiej pomijane są nazwiska wielu pisarzy tego okresu, których sylwetki i twórczość należałoby zbadać. W monografii *Dina Rubina wczoraj i dziś* Mianowska kontynuuje temat literatury rosyjskiej trzeciej fali emigracji, przedstawia dorobek prozatorski, znanej tylko nielicznym, Diny Rubiny, pisarki, która pod koniec 1990 roku opuściła Rosję i zamieszkała w Izraelu. W polskich źródłach nazwisko Rubiny praktycznie nie występuje, dowodzi Mianowska. Wyjątek stanowi jedynie *Przewodnik po współczesnej literaturze rosyjskiej i jej okolicach* T. Klimowicza, w którym wymienia się nazwisko Diny Rubiny jako jednej z 36. pretendentów do przyznawanej w 1994 roku nagrody Bookera.

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *Znajomość z Diną Rubiną*, (*Знакомство с Диной Рубиной*) poznajemy, wpisaną w tło ogólnych tendencji polskiej i rosyjskiej emigrantologii, biografię pisarki – emigrantki.

Dina Rubina urodziła się 19 września 1953 roku w Taszkencie. Jej ojciec był malarzem, matka nauczycielką historii. Rodzice Rubiny pochodzili z Ukrainy, osobne

drogi zaprowadziły ich do Uzbekistanu. Dzieciństwo i młodość pisarki upłynęły pod znakiem miłości rodzinnej, jednak w domowej ciasnocie. Rodzina Rubinych zamieszkiwała małe pokoiki, w których mała Dina nie miała swojego kąta. Mieszkanie wypełniały głównie sztalugi, farby i obrazy ojca – malarza. O tym fizycznym braku swobody, tęsknocie za przestrzenią i absolutną niezależnością, pisze Dina już w swoich początkowych opowiadaniach. Pierwsze opowiadanie szesnastoletniej Diny Rubiny, pt. *Niespokojna natura*, ukazało się w czasopiśmie „Junost”, potem publikowane były kolejne opowiadania, tym razem już nie w humorystycznym rozdziale tego pisma „Zielony portfel”, ale w dużo bardziej znaczącym, dotyczącym prozy. W wieku 25 lat Rubina została członkiem Związku Pisarzy, dziesięć lat później miała na swoim koncie już cztery książki. Lata spędzone w Taszkencie opisuje w powieści *Na słonecznej stronie ulicy*. Charakteryzując swoją twórczość tego okresu, pisarka podkreśla, że ważne są dla niej przeżycia, wewnętrzne odczucia człowieka, np. w obliczu śmierci; nie to jak umiera, ale w jaki sposób potrafi obudzić w sobie nadzieję i przeżyć ostatnie dni, spełnić ostatnie życiowe marzenia. W poszukiwaniu wolności, swobody, przestrzeni, w latach 80. Rubina wyjeżdża do Moskwy, gdzie nadal tworzy, jednak wciąż towarzyszy jej uczucie ciasnoty – duchowej, intelektualnej, politycznej. Moskwa staje się dla niej ideologicznie cyniczną, zamkniętą przestrzenią. W 1990 roku Rubina podejmuje decyzję o wyjeździe do Izraela, pisząc o swoim wyborze w powieści z 1990 roku *We wrotach Twoich*. Decyzja o emigracji była głęboko przemyślana, nie miała, co podkreśla za Rubiną Joanna Mianowska, charakteru dysydenckiego, „choć i tak z uwagi na fakt, że nie należała do komsomołu czy partii, trzeba raczej określić pisarkę jako „myślącą inaczej”. W przypadku Rubiny oznaczało to żądę wolności i niezgodę na dogmaty i kanony socrealizmu”. Pierwsze tygodnie w Izraelu Rubina porównuje do ciężkiej choroby, cholery czy tyfusu, miała wrażenie, że z absurdu sowieckiej rzeczywistości, wpadła w absurdalną rzeczywistość Rosjan, żyjących w Izraelu. Dina Rubina uważa emigrację za przewrót w jej życiu.

Kończąc przedstawienie sylwetki Diny Rubiny, Joanna Mianowska przytacza słowa W. Agienosowa, który uważa, że pisarka zasługuje na miano jednego z najwybitniejszych artystów rosyjskiego Izraela, a za J. Sabancewem powtarza słowa podziwu nad pięknem języka rosyjskiego Rubiny – człowieka wrażliwego, szczerego, „nie ma w jej twórczości niepotrzebnych słów”.

Drugi rozdział monografii *Wędrowni Diny Rubiny (Странствования Дины Рубиной)*, poświęcony jest licznym podróżom pisarki po Europie, szczególnie do Włoch i Hiszpanii. Jej wędrowni, pisze Mianowska, odgrywają ważną rolę w życiu pisarki, dostarczają nowych tematów, często są materiałem do napisania nowej książki. Podróżując, Rubina przygląda się życiu ludzi w zwiedzonym mieście, obserwuje tłum i na tej podstawie odkrywa charakterystyczne dla danego narodu cechy. Spostrzeżenia z wędrowania po licznych europejskich miastach przyczyniły się do powstania powieści *Ostatni dzik z lasów Pontevedra*. Rubina w powieści pokazuje, jak zmienia się życie człowieka na emigracji, jak ewoluuje jego mentalność. Mianowska widzi podobieństwa prozy Rubiny do twórczości Siergieja Dowłatowa. Oboje bowiem, groteskowo przedstawiając mentalność byłego sowieckiego obywatela, wykorzystują elementy autobiograficzne, u obojga zacierają się granice między autorem i bohaterem, światem rzeczywi-

stości i fikcji. Wykorzystując teorię Michaiła Bachtina, Rubina przekonuje, że groteska i karnawalizacja są doskonałymi chwytami literackimi, dzięki którym łatwiej przedstawić XX-wieczną rzeczywistość. Groteska pozwala pisarce wniknąć w ludzką psychikę, poruszać tematy stosunków międzyludzkich.

W kolejnym rozdziale, *Dina Rubina i konteksty kultury (Дина Рубина и контексты культуры)*, Autorka monografii rozpatruje zagadnienia kultury i literatury rosyjskiej, żydowskiej, a także włoskiej, czy francuskiej. Warto podkreślić, zauważa Mianowska, że Rubina, pokazując w swoich utworach poszczególne kultury różnych narodów, tworzy jedną wspólną kulturę, sugerując, że żadne wojny, prześladowania nie są w stanie zniszczyć ogromnego dorobku kulturowego narodów, a sztuka, twórczość, literatura, talent, miłość, to cenne wartości, które nigdy nie przeminą. Mianowska w tej części pracy przywołuje tytuły, daje charakterystykę bohaterów. Uwaga Autorki monografii skupiona jest na prezentacji utworów Diny Rubiny (*Na Górnym Mastowce, Inteligent rozsiadł się na drodze, Jabłko z sadu Szlicbutera* etc.). Każdy z nich zaskakuje niesamowitą szczerością, doskonałą umiejętnością posługiwania się dowcipem, pisze Mianowska, podkreślając po raz kolejny ogromny talent Rubiny, która z niezwykłą lekkością opowiada o zwykłych, codziennych ludzkich uczuciach. Losy bohaterów niejednokrotnie pokazują różne oblicza miłości, wzbudzają refleksje i pytania na tematy filozoficzne: czym jest egzystencja?, dokąd biegnie ludzkie życie? czym jest wieczność? Materiał kultury, obok pierwiastków czerpanych z codzienności, jest dla Diny Rubiny bardzo ważnym źródłem twórczości. Konteksty kultury stały się dla pisarki jednym ze sposobów usprawiedliwienia swojego życia, wiary w sens przeznaczenia. W swoich utworach: *Na Górnym Mastowce, Inteligent rozsiadł się na drodze*, Rubina pisze o nieprzemijalności i ciągłości kultury, która przetrwa każdy czas i system. Dzięki komunikacji ludzie mogą się ze sobą porozumiewać, przekazywać uniwersalne wartości i dorobek kulturalny – utrzymuje pisarka.

Kolejny rozdział monografii zajmuje wywiad z Diną Rubiną. J. Mianowska, chcąc przybliżyć postać pisarki, tym razem pozwala na samodzielne przemyślenia i refleksje. Autorka monografii rozmawia z Rubiną na tematy osobiste (dotyczące religii, rodziny, przyjacieli, zainteresowań, mody), o twórczości, zawodzie pisarza, literaturze, muzyce, o skojarzeniach pisarki związanych z Polską. Poznajemy bliżej podejście Rubiny do świata, do otaczającej ją rzeczywistości, dostrzegamy w niej człowieka szczerego i wrażliwego na sztukę, muzykę, na drugiego człowieka. Rubina przyznaje, że szczególnie interesują ją tzw. wieczne tematy – pisze o miłości, śmierci, o Bogu i człowieku. Pisarka na pierwszym miejscu zawsze stawia rodzinę, a problemy jej bliskich zawsze są dla niej najważniejsze. Wywiad z Rubiną skłania do indywidualnych przemyśleń, wzbudza kolejne pytania, chęć szerszej analizy twórczości pisarki, poszukiwań odpowiedzi na niedokończone zdania.

W książce zamieszczone są fotografie pisarki – począwszy od zdjęć z lat osiemdziesiątych z Taszkentu i Moskwy, poprzez pamiątki z lat dziewięćdziesiątych z Jeruzolimy – zdjęcia rodzinne, po rok 2003 – z podróży po Europie.

W ostatniej części monografii J. Mianowska zamieszcza fragmenty utworów Diny Rubiny. Autorka prezentuje twórczość zarówno okresu taszkienckiego, moskiewskiego, jak i izraelskiego, przedstawiając Dinę Rubinę „wczorajszą” i „dzisiejszą”, jednocześnie dobierając utwory z różnych gatunków literackich. Wybór gatunku, formy utworu, pisarka

uzasadniała wyborem materiału, na którym przyszło jej pracować. Bywają tematy, bohaterowie, charaktery, które – jak twierdzi Rubina – układają się w opowiadanie, bywają i takie, które wyrastają z ramek opowiadania, od razu rosną do rangi powieści. Mianowska zamieszcza więc fragmenty różnych utworów Diny Rubiny – z przykładami powieści (*Oto idzie Mesjasz*), noweli (*Lekcje muzyki*) opowiadania (*Mistrz Tamburynu*), eseju (*Jerozolimski autobus*) itp. Wybór utworów Rubiny, mini antologia, jest bardzo cenny, szczególnie ze względu na zupełną ich nieobecność w Polsce. „Rubina „kiedyś”, sprzed emigracji” (z lat 70. i 80.) i „dziś” (od roku 1990) – to niemal dwie różne pisarki. I to nie tylko ze względu na inną dojrzałość twórczą, stylistykę, kompozycję i język. Artystkę przed i po przełomie dzieli również różne postrzeganie świata i rzeczywistości. W opowiadaniach okresu izraelskiego Rubina podejmuje tematykę swojego narodu, wypędzenia Żydów, porusza tematy prawa jednostki do wolności, zarówno osobistej, jak i twórczej. Pisząc o mentalności Żydów rosyjskich w Izraelu (*We wrotach Twoich, Oto idzie Mesjasz*), autorka nie wzmacnia skomplikowanych i tak kwestii narodowościowych. Nie zadaje pytań, raczej relacjonuje życie nie pozbawionych poczucia humoru ludzi, z którymi można pośmiać się, i popłakać, ale także o wszystkim porozmawiać”.

Joanna Mianowska adresuje monografię *Dina Rubina wczoraj i dziś* szczególnie do badaczy literatury i kultury rosyjskiej, studentów – rusycystów, filologów, kulturoznawców. Twierdzi, iż twórczość Rubiny stanowi „rodzaj soczewki, w której skupiają się rozmaite literackie poszukiwania prozy XX wieku” i ma nadzieję, że opracowywana monografia „unaoczni czytelnikom specyfikę rosyjsko-żydowskiego fenomenu, który stał się ważnym wątkiem kulturowym i toposem w jednoczącej się Europie”.

Dina Rubina zapytana, jak ocenia monografię Mianowskiej, odpowiedziała: „Предмету исследования очень трудно анализировать само исследование. Скажу только, что Иоанна Мянговска представляется мне человеком глубоких знаний, высокой культуры и тщательности в работе. Думаю, что для тех целей, для которых эта книга написана, она подходит в наилучшем виде”.

Książka Joanny Mianowskiej *Dina Rubina wczoraj i dziś* przybliży sylwetkę i twórczość współczesnej pisarki rosyjskiej, żyjącej na emigracji – Diny Rubiny. Możliwe, że poruszana w niej problematyka i podjęte kwestie naukowe, staną się punktem wyjścia do kolejnych badań nad literaturą trzeciej fali emigracji rosyjskiej, badań nad twórczością Rubiny, a także innych, nieznanych dotychczas twórców literatury.

Agnieszka Lenart
Katedra Literatury Rosyjskiej KUL